

TBMM İÇTÜZÜĞÜ'NE GÖRE MİLLETVEKİLLERİNE UYGULANAN DİSİPLİN CEZALARI

Arş. Gör. Begüm İSBİR*

ÖZET

Bir faaliyeti yürütmek üzere bir araya gelmiş kişilerin olduğu bir toplulukta, disipline ihtiyaç duyulur. Bunu sağlamak üzere disiplin cezaları, bir idari yaptırım olarak uygulanır. Düzeni sağlayacak disiplin kurallarına TBMM İçtüzüğü'nde de yer verilmiştir. Bu çalışmada, meclisteki görüşme düzenini bozan fiiller ve bunlara uygulanan disiplin cezaları, Yeni İçtüzük Taslağı dikkate alınmak suretiyle karşılaştırmalı ve eleştirel bir biçimde incelenmiştir.

ANAHTAR KELİMELER

Milletvekili, disiplin, görüşme düzeni, meclis, disiplin cezası, siyasi etik.

(THE DISCIPLINARY PUNISHMENTS APPLIED TO THE MEMBERS OF THE ASSEMBLY UNDER THE STANDING ORDERS OF THE TURKISH GRAND NATIONAL ASSEMBLY)

ABSTRACT

Discipline is essential in a community that has come together to carry out an activity. Disciplinary punishments applied as an administrative sanction in order to maintain thereof. These disciplinary rules aimed to maintain the order prescribed in Standing Orders of TGNA. In this paper, the actions against the order of the meeting in assembly and the disciplinary punishments applied to those actions analysed as to the New Draft of Standing Orders taken as a basis in a comparative and critical manner.

KEY WORDS

Member of the parliament, discipline, order of meeting, assembly, disciplinary punishment, political ethics.

* Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi.

GİRİŞ

Milletvekilleri, TBMM'deki topluluğu oluşturur ve bu topluluğun da kendi iç ilişkilerini ve görüşme düzenini koruma gereksinimi vardır. Her şeyden önce meclis iç düzeninin korunması, yasama ve diğer faaliyetlerin düzgün işleyebilmesi açısından önem taşır. Bu nedenle, TBMM İçtüzüğü'nde meclis görüşmelerinde ya da meclis içinde disiplini ve düzeni sağlayıcı kurallara yer verilmiştir. Bu kurallara aykırı davranan milletvekilleri, disiplin cezalarının muhatabı olur. Genellikle önleyici ve bastırıcı özellik gösteren cezalar, vekillerin uyum içinde çalışmalarını sağlamak gayesindedir.

Çalışmamızın ilk kısmında, disiplin ve disiplin cezası kavramlarına açıklık getirildikten sonra; milletvekillerinin tabi oldukları disiplin cezalarının özelliklerine, türlerine ve disiplin cezası benzeri uygulamalara yer verilecektir. Ayrıca milletvekillerine uygulanan disiplin cezaları; şu an uygulamada olan 05.03.1973 tarihli TBMM İçtüzüğü'nde yer alan hükümler ve hazırlıklarının devam ettiği TBMM İçtüzük Taslağı'ndaki yeni hükümler karşılaştırılarak incelenecektir. 2008 yılında kurulan "TBMM İçtüzük Uzlaşma Komisyonu" tarafından yeni bir içtüzük taslağı hazırlanmıştır. Söz konusu taslağın hazırlanması aşamasında, böyle bir çalışmaya neden gerek duyulduğuna ilişkin açıklamalar da getirilmiştir. Milletvekillerinin düzenli ve uyumlu çalışması konusunda taslağın en büyük hedefi; denetim sürecinin kolaylaştırılması ve meclis içi anlamsız tartışmaların engellenmesidir¹. Bu bağlamda, yeni taslağın kabul edilmesi ile Meclis'te "siyasi etik" kavramı gündeme gelecek ve milletvekillerinin siyasi etik kurallarına uygun davranıp davranmadıklarına karar verecek bir meclis içi kurul² (Siyasi Etik Kurulu) oluşturulacaktır.

Çalışmamızda milletvekillerine uygulanan disiplin cezaları yürürlükteki içtüzük hükümleri esas alınarak incelenmiştir. Farklılık oluşturan hususlarda, yeni içtüzük taslağına da atıfta bulunulmuştur.

¹ TBMM İçtüzük Uzlaşma Komisyonu, **TBMM İçtüzük Taslağı İle İlgili Açıklamalar**, 16 Şubat 2009, s. 2 http://www.tbmm.gov.tr/ictuzuk/taslak_2009/3_uzlasma_komisyonu_raporu.pdf (erişim: 20.12.2009)

² TBMM İçtüzük Taslağı'na göre;

Siyasi Etik Kurulu

Madde 118- Siyasi etik kültürünü geliştirmek, milletvekillerinin mevzuat ve Başkanlık Divanınca belirlenen davranış kurallarını ihlaline ilişkin hususları incelemek ve milletvekilliğiyle bağdaşmayan işlere ilişkin itirazları inceleyip karara bağlamak üzere Başkanlık Divanınca en az beş üyeden oluşan Etik Kurulu teşkil edilir.

Milletvekillerinin davranışları ile ilgili Anayasa, kanunlar ve İçtüzükte yer alan özel hükümler saklıdır. Siyasi Etik Kurulu'nun çalışma usul ve esasları Başkanlık Divanınca kararlaştırılır.

I. DİSİPLİN KAVRAMI VE DİSİPLİN CEZALARI

Disiplin, belli bir topluluğun iç düzeninin bozulmasını veya topluluğun menfaatlerinin zarar görmesini engelleyen, çeşitli kurallar öngören sistemdir. Disiplin kavramı, akla ilk gelen anlamıyla “bir cezayı” çağrışırsa da, cezadan daha kapsamlı ve sadece yaptırımı içermeyen, aynı zamanda düzene uymaya yönelik kuralları da barındıran daha üst bir kavramdır. Hiyerarşik bir yapının olduğu yerde mutlaka bir disiplin sistemi vardır³. Disiplin, amacına göre farklı türlere ayrılabilir⁴:

-Otokratik disiplin

-Demokratik disiplin

Otokratik disiplin, bastırıcı özellik gösterirken; demokratik disiplin, yapıcı bir özellik gösterir⁵. Otokratik disiplinin esası, çalışma düzeninin korunmasını amaçlar. Bu nedenle bu tür disiplinde üstün, sürekli, yakın kontrol ve denetim ön plandadır. Bu tür disiplinde genellikle cezalar şiddetli ve serttir. Bireylerin istekleri göz önünde bulundurulmaz. Otokratik disiplinin temeli, korkuya dayanır⁶. Buna karşılık, demokratik disiplinde arzu edilen, grup mensuplarının moralini yükseltmek ve çalışma arzusunu yükseltici önlemler almaktır. Zira burada amaç cezalandırmak değil; düzeltici ve öğretici yönü ağır basan disiplin kurallarını uygulamaktır⁷.

Disiplin kurallarının uygulandığı her yerde, yaptırım olarak “disiplin cezası” kullanılır. Eğer bir yaptırım, idari makamlarca kararlaştırılıp uygulanıyorsa **idari yaptırım** adını alır. Bu bağlamda disiplin cezaları, bir tür idari yaptırımdır⁸. Belli yasal sebeplere dayanan bu idari yaptırımlar, idari işlemlerin tipik örneklerindedir⁹.

³ Ahmet TAŞKIN, **Kamu Görevlileri Disiplin Hukuku**, Birinci Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2006, s. 122.

⁴ Otokratik ve demokratik disiplin kavramlarından başka; olumsuz ve olumlu disiplin kavramlarının kullanılması da söz konusu olabilir. Bkz. Türker BAŞ ve Kadir ARDIÇ, “Verimlilik İçin İş Disiplini ve Etkin Disiplin Sisteminin Kurulması,” **Amme İdaresi Dergisi**, C: 36/3 (Eylül 2003), Ankara, s.133-136.

⁵ TAŞKIN, **a.g.e.**, s.122-123.

⁶ Taner GELEGEN, “Kamu Yönetiminde Disiplin ve Disiplin Cezaları,” **Danıştay Dergisi Cumhuriyet’in 50. Yılı Özel Sayısı**, Ankara, 1973, s. 222.

⁷ GELEGEN, **a.g.m.**, s. 223.

⁸ Ömer Asım LİVANELİOĞLU, **Memur Disiplin Hukuku**, İkinci Baskı, Türk Hukuk Enstitüsü Yayınları, 2003, s.7.

⁹ Muammer KUTLU, “Disiplin Suç ve Cezaları ve Danıştay’ın Tutumu,” **Türk İdare Dergi-**

Disiplin hukukuna “belirli grupların ceza hukuku” da denilebilir¹⁰. Modern devletler, bu hukuk dalını kurumlaştırmış ve ayrı bir yargı sistemi haline getirmişlerdir¹¹. Disiplin cezalarının kişilerin hak ve hürriyetleri üzerinde esaslı sonuçları olduğu göz önüne alınırsa, disiplin cezalarında da ceza hukukunun temel ilkeleri korunmalıdır¹².

Disiplin cezası, olmaması gereken bir hareketin bir daha ortaya çıkmasını engellemek istemektir. Kurum içindekilerin olumsuz davranışlarını düzeltme çabasıdır. Bu bağlamda disiplinin asıl amacı, bireylerin olumlu davranışlarını kuvvetlendirmek ve desteklemek olmalıdır¹³.

Disiplin cezaları genel olarak şu tasnife tabi tutulabilir¹⁴:

- Manevi nitelikli
- Mali nitelikli
- Tasfiye edici nitelikli

Manevi nitelikli disiplin cezaları uyarma ve kınamadır. Uyarma, bir kişinin daha dikkatli davranmasını sağlamaya yöneliktir. Kınama ise kişiye kurlu olduğunun bildirilmesidir. Mali nitelikli disiplin cezaları aylıktan kesme ve kademe ilerlemesinin durdurulmasıdır. Tasfiye edici nitelikli disiplin cezaları ise kişinin kurum ile olan hukuki statüsüne ve ilişkisine son verilmesidir. Milletvekillerine uygulanan disiplin cezaları genellikle manevi nitelikte olup farklı özellik gösteren ceza türlerine de rastlanmaktadır¹⁵.

II. TBMM İÇTÜZÜĞÜ’NDE DÜZENLENEN DİSİPLİN CEZALARI

TBMM, yasama organı olarak faaliyetlerini düzenli, verimli, etkin ve yüksek performansta sürdürmek zorundadır. Meclis; milli egemenliğin somutlaştığı, milletvekillerinin birbiriyle uyum içerisinde tartıştığı, konuştuğu, faali-

si, Yıl: 61, Sayı: 385 (Aralık 1989), s. 65.

¹⁰ Hakan HAKERİ, *Ceza Hukuku*, Beşinci Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2007, s. 97.

¹¹ Turhan Tufan YÜCE, “Ceza Hukuku İlkelerinin Disiplin Ceza Hukukunda Geçerliliği Sorunu ve Danıştay Kararlarının Bu Açıdan Tahlihi,” *Danıştay Dergisi*, Yıl: 24, Sayı: 88, s. 5.

¹² Zehreddin ASLAN, *Disiplin Suç ve Cezaları*, Alfa Yayınları, İstanbul, 2001, s. 136.

¹³ Hüsamettin KIRMIZIGÜL, *Uygulama ve Teoride Disiplin Suç ve Cezaları ve Denetim Yolları*, Kazancı Kitap ve Ticaret A.Ş., İstanbul, 1998, s. 3

¹⁴ HAKERİ, *a.g.e.*, s. 25.

¹⁵ Kanaatimizce, uyarma ve kınama cezaları manevi nitelik gösterirken, meclisten geçici çıkarma cezası karma bir karakter gösterir. Geçici özelliğinden ötürü bu ceza, tam tasfiye edici nitelikli değildir; buna karşın milletvekilinin üzerinde manevi bir etki yarattığından dolayı, bu disiplin cezasının manevi bir karaktere sahip olduğunu söyleyebiliriz.

TBMM İçtüzüğü'ne Göre Milletvekillerine Uygulanan Disiplin Cezaları

yette bulunduğu bir çatıdır. Meclisin kendi iç düzenini sağlayabilmesi için bazı kurallar öngörölmüştür. Bunlar, 05.03.1973 tarihli TBMM İçtüzüğü'nde yer alır.

Siyasi kararların alındığı bir ortamda –özellikle farklı siyasi partilere mensup üyelerin sayısı fazla ise- milletvekillerinin tutum ve davranışlarında aşırılık, birbirine sataşma, söz düelloları, hoş karşılanmayacak hareketlerin ortaya çıkması kaçınılmazdır. Zira milletvekilleri farklı siyasi görüşten olsun ya da olmasın, kendilerine yasama sorumsuzluğu ile sağlanan “bağımsız kürsüyü” farklı amaçlarla kullanarak, topluma iyi örnek olmayacak nitelikte davranışlarda bulunabilme ve sözler söyleyebilme cesaretini göstermektedirler. Anayasa'da milletvekillerine sağlanan yasama sorumsuzluğu mekanizması ile vekiller; oy, söz ve düşüncelerinden dolayı sorumlu tutulmasalar bile Meclis Genel Kurulu'ndaki görüşme düzenini ya da komisyon toplantıları ile siyasi parti grup toplantılarını –meclis çalışmaları kastedilmektedir- bozucu oy, söz, düşünce ya da davranışlarından dolayı Meclis İçtüzük hükümleri gereğince **disiplin cezasına** tabi olurlar¹⁶. Bu sebeplerle, TBMM İçtüzüğü'nün onüçüncü kısmında düzenlenen 156-163'üncü maddelerinde, milletvekillerine uygulanacak disiplin cezalarına yer verilmiştir. Söz konusu maddeler incelendiğinde:

-Disiplin cezalarının çeşitlerinin neler olduğu,

-Her bir disiplin cezasının hangi hallerde, hangi usul izlenerek verileceğı ve bunların sonuçlarına yer verildiğı görülür.

Disiplin cezaları içeren söz konusu maddelerin dışında, İçtüzük'te bazı disiplinler hükümlere de yer verildiğı gözden kaçmamaktadır. Bu disiplinler hükümler genelde, Meclis'teki görüşme düzenini sağlayıcı ya da komisyonlardaki düzeni sağlayıcı niteliktedir.

TBMM'nin iç düzenini sağlayan disiplin cezaları;

1. Açıkça ve özel olarak düzenlenen cezalar
2. Disiplin cezası benzerleri ¹⁷ (İçtüzük genelinde ve bağlantı kurularak bulunan disiplin kuralları) olmak üzere ikiye ayrılır¹⁸.

¹⁶ Metin KIRATLI, **Parlamentar Muafiyetler**, Ankara, Sevinç Matbaası, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 127-109, 1961, s. 27; Faruk BİLİR, **Türkiye'de Milletvekilliğı ve Milletvekilliğinin Sona Ermesi**, Ankara, Nobel Yayın-Dağıtım, 2001, s. 102-103.

¹⁷ Bu kavram ilk kez Şeref İBA tarafından kullanılmıştır. Bkz: Şeref İBA, “Türk Parlamento Hukuku'nda Milletvekillerinin Kural-Dışı Tutum ve Davranışları,” **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C: 57, Sayı:1, s. 52.

¹⁸ Bir diğer tasnif, Başkan'ın disiplin cezası uygulama yetkisi esas alınarak İBA tarafından yapılmıştır:

Söz konusu tasnife uygun olarak ilerleyen başlıklarda, TBMM İçtüzüğü'ne göre milletvekilleri arasında disiplini sağlayıcı kuralları ve uygulanan cezaları ayrıntılı bir biçimde inceleyeceğiz.

A. TBMM İçtüzüğü'nde Düzenlenen Disiplin Cezalarının Temel Özellikleri

Meclis'teki çalışma düzenini ilgilendiren hukuk kurallarına aykırılık oluşturan her türlü davranışın cezalandırılması gerekir. Görüşme düzeninin sağlanması ve doğru tartışmaların yapılarak yerinde kararların alınması, meclis içi görüşme düzeninin iyi olmasına bağlıdır. Görüşme düzeninin bu kadar önem taşımasından dolayı, vekillere uygulanan disiplin cezalarının caydırıcı işlevinin olması aranır. Meclisteki disiplin cezalarının genel olarak şu **özellikleri** olduğu söylenebilir:

-Meclis İçtüzüğü'nde öngörülmüşlerdir.

-Meclis'teki "görüşme düzenini" koruyucudur.

-Doğrudan Meclis Başkanı tarafından uygulanabileceği gibi, Başkan'ın önerisi üzerine Genel Kurul kararı ile de uygulanırlar.

-Fiilin ağırlığına göre cezanın ağırlığı da artmaktadır. Buna göre, Başkan'ın takdir yetkisi kısıtlanmaktadır.

Sadece mecliste uygulananlar değil, genel olarak disiplin cezaları düşünüldüğünde; kurala ve düzene aykırılık oluşturan her fiilin bir yaptırımla karşılaştığı görülmektedir. İdarenin yetkilerinden birisi olan ve geniş bir alana sahip olan "yaptırım uygulama yetkisi" düşünüldüğünde de idare, kurala uymayan kişiye mutlaka bir yaptırım uygular. Tipik bir idari işlem olarak karşımıza çıkan disiplin cezaları, belli bir çalışma düzenine ihtiyaç duyulan TBMM'de de uygulanır. Mecliste, milletvekillerine uygulanan disiplin cezalarının da bir idari kurum veya kuruluşlardaki iç düzende uygulanan cezalardan farklı bir yönü yoktur. Her ikisi de bozulan iç düzenin yeniden tesisini hedefleyen idari yaptırımlardır.

"-Genel Kurul kararı gerektirmeden, oturum Başkanı'nca doğrudan verilebilecek disiplin cezaları (Uyarma, milletvekilinin sözünü kesip kürsüden ayırma, bir birleşim boyunca salondan çıkarma, birleşime ara verme, birleşimi kapatma)

-Başkan'ın önerisi üzerine ilgili üyenin savunması da alınarak Genel Kurul kararıyla verilebilecek disiplin cezaları (Kınama, Meclis'ten üç birleşim geçici çıkarma cezası)

- Başkan'ın önerisi üzerine Genel Kurul kararıyla verilebilecek disiplin cezaları (Birleşim boyunca konuşma yasağı, birleşim boyunca ceza aldığı konuda konuşamama yasağı)". İBA, a.g.m., s. 52.

TBMM İçtüzüğü'ne Göre Milletvekillerine Uygulanan Disiplin Cezaları

TBMM'nin yasama fonksiyonunu yerine getirdiği dikkate alındığında, milletvekillerine uygulanan disiplin cezalarının da yasama fonksiyonu ile ilgili olduğu akla gelebilir. Böyle bir yorum, elbette doğru değildir. Çünkü meclisin gerçekleştirdiği her faaliyet aldığı her karar, mutlak anlamda bir yasama faaliyeti niteliği taşımaz. Meclis, esas olarak “kanun yapma” fonksiyonunu yerine getirirse de aldığı bazı kararlar, kanun niteliği taşımaz. Milletvekillerine uygulanan disiplin cezaları da meclisin, yasama faaliyeti kapsamında yürüttüğü bir faaliyet değildir. Disiplin cezası kararı, meclisin yasama fonksiyonu dışında almış olduğu **idari bir karardır**. Disiplin cezası, milletvekilinin kurala uygun olmayan tutum ya da davranışının niteliğine göre İçtüzük'te belirtilen usullere göre Başkan tarafından ya da Genel Kurul kararı ile ilgili vekile uygulanır.

TBMM'de uygulanan disiplin cezaları, meclisin tesis ettiği idari işlemlere verilecek örneklerdendir. Bazı cezalar, doğrudan Meclis Başkanı tarafından, bazılarıysa Başkan'ın önerisi ile Genel Kurul kararıyla milletvekiline uygulanır. Genel Kurul kararıyla uygulanan disiplin cezası, tipik bir parlamento kararıdır. Oysa bazı disiplin cezalarında doğrudan Meclis Başkanı'nın karar verme yetkisi yoktur. Başkan, bu tür bir cezanın uygulanabilmesi için Genel Kurul'da oylama yapar. Bir diğer ifadeyle, mecliste bir tür parlamento kararı alınması gündeme gelir. Bundan dolayı, Başkan tarafından bizzat takdir edilen disiplin cezalarının hukuki niteliğiyle Genel Kurul kararı ile uygulanan disiplin cezaları arasındaki en büyük fark, bu kararların birer parlamento kararı olup olmamasında kendini gösterir.

Demek ki, doğrudan Başkan tarafından takdir edilen cezalar ile parlamento kararı niteliği taşıyan işlemlerle uygulanan disiplin cezalarının ortak özelliği, her ikisinin de idari yaptırım olmasında kendisini gösterir. Bu cezalar, Yasama Organı tarafından tesis edilmesine karşın, yasama işlemi değil, idari işlemlerdir.

B. Milletvekillerine Uygulanan Disiplin Cezaları ve Siyasi Etik Kavramı İlişkisi

TBMM'de milletvekillerinin kural dışı tutum ve davranışları nedeniyle İçtüzük'te düzenlenen disiplin cezalarının muhatabı olmalarının yanında, TBMM Yeni İçtüzük Taslağı'na göre milletvekillerinin “siyasi etik” kurallarına da uygun davranıp davranmadığının da tespit edilmesi gerekecektir.

TBMM Yeni İçtüzük Taslağı'nın 118'inci maddesine¹⁹ göre; TBMM içerisinde, Başkanlık Divanı tarafından "Siyasi Etik Kurulu"nın oluşturulması öngörülmüştür. Bu Kurul, Başkanlık Divanı tarafından en az beş üyeden oluşturulacaktır. Taslakta yer alan açıklamalar dikkate alındığında bu Kurul, her gruptan en az bir üye olmak şartıyla siyasi parti gruplarının güçleri oranında temsil edilebileceği şekilde oluşturulur. Bir başka ifadeyle, milletvekilleri kendi kendilerinin siyasi etik kriterlerini oluşturup kendi kendilerini denetleyeceklerdir. Taslakta yer alan ve siyasi etik konusunda somut kriterlere yer vermeyen bu düzenlemenin eleştiriye son derece açık olduğu gözden kaçmamalıdır. Kanımızca, sadece milletvekillerine yönelik değil; siyasetle bağlantısı bulunan herkesin bilmek ve uymak zorunda olduğu siyasi etik ilke ve kurallarının somutlaştırılması; bu alanda atılacak en önemli adımlardan birisi olabilir. Öncelikle siyasi etikle ilgili ilke ve kurallar daha somut hale getirilmeli, daha sonra ise bu kurallar, TBMM üyelerine uygulanabilmelidir.

Taslakta yer alan açıklamalara²⁰ göre Kurul'un öncelikli görevi, "siyasi etik konusunda yasal alt yapıyı oluşturmaktır". Kurul'un görevleri şu şekilde sıralanabilir:

- Siyasi etik kültürünü geliştirmek,
- Milletvekillerinin mevzuat ve Başkanlık Divanı tarafından belirlenen davranış kurallarını ihlaline ilişkin hususları incelemek,
- Milletvekilliğiyle bağdaşmayan işlere ilişkin itirazları inceleyip karara bağlamak.

Meclisin çalışma düzeni açısından oldukça yeni bir kavram olan "siyasi etik" kavramının muğlak olduğu açıktır. Zira siyasi etik kavramı içerisinde milletvekillerinin sadece Genel Kurul'da sarf ettiği sözcükler ya da ileri sürdükleri düşünceler ya da gösterdikleri tutum ve davranışlar mı düşünülmelidir? Yoksa siyasi etik kavramının, geniş anlamda düşünülerek, milletvekil-

¹⁹ **Siyasi Etik Kurulu**

Madde 118- Siyasi etik kültürünü geliştirmek, milletvekillerinin mevzuat ve Başkanlık Divanıca belirlenen davranış kurallarını ihlaline ilişkin hususları incelemek ve milletvekilliğiyle bağdaşmayan işlere ilişkin itirazları inceleyip karara bağlamak üzere Başkanlık Divanıca en az beş üyeden oluşan Etik Kurulu teşkil edilir.

Milletvekillerinin davranışları ile ilgili Anayasa, kanunlar ve İçtüzükte yer alan özel hükümler saklıdır. Siyasi Etik Kurulu'nun çalışma usul ve esasları Başkanlık Divanıca kararlaştırılır.

²⁰ http://www.tbmm.gov.tr/ictuzuk/taslak_2009/4_ictuzuk_taslak_metni.pdf (erişim: 10.09.2009).

TBMM İçtüzüğü'ne Göre Milletvekillerine Uygulanan Disiplin Cezaları

rinin yasama faaliyeti sırasında ya da yasama faaliyeti kapsamında olmayıp Meclis'in karar alma sürecinin tümünde uymak zorunda oldukları ilke ve kurallardan ibaret olduğu mu söylenebilir? Oldukça tartıřmalđ sayılabilecek bu kavramın, TBMM İçtüzük Taslağı kabul edildikten sonra, meclis içi uygulamalarda netlik kazanacağını düşünmekteyiz. Ancak kanımızca, siyasi etik kavramının sadece, milletvekillerinin Genel Kurul görüşmeleri sırasında sergiledikleri tutum ve davranışları kapsadığı söylenemez.

Siyasi etik, milletvekillerinin meclis içerisinde gösterdikleri tutum ve davranışlardan daha üst bir kavramdır. Bir diğer ifadeyle, siyasi etik milletvekillerinin tutum ve davranışlarının yanında, siyaset yaptıkları süreç boyunca meclis içinde ya da meclis dışında kurallara uygun davranmaları, siyasi parti üyesi olmalarından kaynaklanan sorumlulukları yerine getirmelerini de kapsar. Hatta bazı yazarlara göre siyasi parti değiştirmek, siyasi etik ile bađdařmamaktadır²¹. Milletvekillerinin, bu sıfatı kazanmalarından itibaren uymak zorunda oldukları ve sadece meclis içerisinde göstermiş oldukları tutum ve davranışların değil, meclis dışında da gösterdikleri tutum ve davranışların da siyasi etik kapsamında olduğu düşünölmelidir. Taslakta yer alan ve Siyasi Etik Kurulu'nun görev kapsamında bulunan "siyasi etik költürünü geliştirmek ve milletvekilliğiyle bağdaşmayan işlere ilişkin itirazları incelemek" sadece meclis içerisindeki görüşmelerde, vekillerin kural-dışı tutum ve davranışlarının tespitiyle mümkün olmaz. Bu tür tutum ve davranışların tespiti ancak, vekillerin meclis dışındaki davranışlarının da incelenmesiyle gerçekleşebilir.

Söz konusu aykırı davranışların tespitinden sonra ise Kurul, milletvekilleri hakkında içtüzüğe uygun bir karar vererek siyasi etik költürünü geliştirebilir. Dolayısıyla siyasi etik költürünün gelişmesi, birdenbire değil; Siyasi Etik Kurulu'nun verimli ve etkin çalışmasıyla mümkün olacaktır. Siyasi etik költürünün gelişimi, siyasetçilerin siyaset yapma tarzıyla doğru orantılıdır²². Siyasetçiler, kişisel menfaatlerini siyaset yaparken ön planda tutarak hareket ederlerse, siyasi költür olumsuz yönde ilerler. Ancak siyasetçiler, siyaset yapma tarzlarını toplum menfaatlerine uygun olarak değiştirirlerse, bu olumsuz çizgi olumluya doğru dönerek, siyasi költürün gelişimi gerçekten sağlanmış olur.

²¹ Atakan HATİPOĞLU, "Parlamentarlerin Etik Davranışlarını Etkileyen Faktörler," **Kamu Etiği-Sempozyum Bildirileri-2 (25-26 Mayıs 2009 Ankara)**, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2009, s. 673.

²² HATİPOĞLU, **a.g.m.**, s. 664.

Sonuç olarak, milletvekillerinin disiplin cezasını gerektirebilecek tutum ve davranışları aynı zamanda siyasi etik kurallarına da aykırılık teşkil edebilir. Eğer içtüzük taslağı bu şekilde kabul edilirse, Siyasi Etik Kurulu'nun; milletvekillerinin tutum ve davranışlarının siyasi etik kurallarına aykırı olup olmadığının tespitiyle görevli olacağı açıktır. Bu bağlamda bu Kurul'un, milletvekillerinin kural dışı tutum ve davranışlarının tespitinde veya nitelendirilmesinde görev yapacak bir organ olacağı kanısındayız.

C. TBMM İçtüzüğü'nde Düzenlenen Disiplin Cezası Türleri

1. Açıkça Düzenlenen Disiplin Cezaları

Meclis İçtüzüğü, 156-163'üncü maddeleri arasında milletvekillerine uygulanacak olan temel disiplin cezalarını öngörmüştür. Açıkça düzenlenen disiplin cezaları, 156'ncı maddeye göre;

- Uyarma cezası
- Kınama cezası
- Meclisten geçici olarak çıkarma cezasıdır.

Öngörülen disiplin cezaları, milletvekillerinin kural-dışı davranışlarına karşı yaptırım niteliği taşır. Bu yaptırımın türünü belirlemede Başkan'ın geniş bir takdir yetkisi bulunmaktadır²³. Çalışmamızda, İçtüzük'te yer alan tasnif esas alınacaktır. Ancak yeri geldikçe, TBMM Yeni İçtüzük Taslağı'ndaki disiplin hükümleri de değerlendirilecektir.

TBMM Yeni İçtüzük Taslağı'nda yürürlükteki İçtüzük'ten farklı olarak, milletvekillerine uygulanan disiplin cezalarında bazı değişiklikler yapılmıştır. Cezaların niteliğinde herhangi bir değişikliğe gidilmese de; İçtüzük'teki sistematüğün gözden geçirildiği fark edilmektedir. Örneğin yürürlükteki içtüzükte, "Görüşmelerde Genel Düzen" başlığını taşıyan 65'inci, 66'ncı, 67'nci ve 68'inci maddeler, taslağın 52'nci maddesinde bir araya getirilerek, tek bir madde haline dönüştürülmüştür.

Hakkında disiplin cezası uygulanan milletvekilinin kendini savunmasına imkan veren "Açıklama Hakkı" konusunda da taslakta, esaslı bir değişikliğe gidilmemiştir. İçtüzük taslağının 53'üncü maddesinde düzenlenen "Açıklama Hakkı", yürürlükteki İçtüzük'ün 69'uncu maddesiyle aynı olup herhangi bir değişikliğe uğramamıştır.

²³ İBA, a.g.m. , s. 45.

TBMM İçtüzüğü'ne Göre Milletvekillerine Uygulanan Disiplin Cezaları

İçtüzük taslağına göre milletvekillerine uygulanacak olan disiplin cezaları, maddi anlamda bir değişikliğe uğramamış olsa da, şekli anlamda yeniden düzenlenmiştir. Bir başka ifadeyle, milletvekillerine uygulanacak disiplin cezaları, içtüzük taslağının 110'uncu maddesine göre dört gruba ayrılmıştır. Bu tasnife göre milletvekillerine; **uyarma**, **konusma yasağı**, **kınama** ve **meclisten geçici çıkarma** cezaları uygulanacaktır.

İçtüzük taslağında yer alan diğer düzenlemelere ilişkin farklara, yeri geldikçe değinilecektir.

a. Uyarma Cezası

Uyarma cezası, manevi nitelikli bir disiplin cezasıdır. İçtüzük'ün 157'inci maddesine göre, uyarma cezasını gerektiren fiiller tahdidi olarak sayılmıştır. Başkan, İçtüzük'te yer alan bu fiillerle sınırlı olarak uyarma cezasını takdir edip uygulayacaktır. İçtüzük'ün 157'nci maddesine göre, uyarma cezasını gerektiren sebepler şunlardır:

- Söz kesmek,
- Sükûneti ve çalışma düzenini bozmak,
- Şahsiyatla uğraşmak.

Bunu izleyen maddelerde ise uyarma cezasının verilmesindeki usul ile bir milletvekilinin aynı oturumda birden fazla uyarma cezası almasının sonucu düzenlenmiştir. Milletvekillerine uyarma cezasının verilmesini gerektiren fiiller, aynı zamanda İçtüzük'ün 65'inci maddesine göre "görüşmelerde genel düzenin sağlanmasına" yönelik yasak fiiller arasındadır. Bir başka ifadeyle, bu fiiller hem uyarma cezasının sebepleri hem de görüşme düzenini bozucu yasak fiillerdir. Meclisteki görüşme düzeninin bozulup bozulmadığı, bu fiillerin işlenip işlenmediğine göre değerlendirilir.

Uyarma cezasını gerektiren sebepler oldukça muğlaktır. Bir milletvekilinin kürsüde konuşurken diğer bir milletvekilince sözünün kesilmesi çok sık görülür. Bu durumda Başkan tarafsızlığını koruyarak, diğer milletvekilinin sözünü kesen veya mecliste sükûneti bozan milletvekilinin mensup olduğu siyasi partiye bakmaksızın, gereken uyarıyı yapması bir zorunluluktur.

Şahsiyatla uğraşmak da uyarma cezasıyla sonuçlanan bir fiildir. Ancak, bu da somut olayın değerlendirilmesi sonucu ulaşılabilecek bir sebeptir. Meclis

Başkanı, yine tarafsızlığını koruyarak, kendisinin mensubu olmadığı bir partinin milletvekili kürsüdeyken; diğer milletvekillerinin, kürsüdeki milletvekilinin şahsına yönelik tutum ve davranışlarını objektif olarak nitelendirerek; yerinde ve zamanında, gereken müdahalede bulunmak zorundadır.

İçtüzük'ün 158'inci maddesinin birinci fıkrasına göre uyarma cezasını takdir edip uygulayacak olan TBMM Başkanı'dır. Bu maddeye göre Başkan, takdir yetkisini kullanarak Genel Kurul kararı olmaksızın milletvekiline doğrudan doğruya bu cezayı uygulayacaktır. Maddenin ikinci fıkrasında ise milletvekiline, kendisini savunması için söz verilmesi zorunlu tutulmamıştır. Başkan, ceza alacak meclis üyesinin talebi üzerine oturum veya birleşimin²⁴ sonunda, kendisini savunmak amacıyla üyeye söz vermek zorundadır. Gerektiği durumda ise, Başkan birleşimin sonuna gelmeden de milletvekiline söz hakkı tanıyabilir.

Aynı maddenin üçüncü fıkrasında Başkan'a, uyarma cezasını kaldırma konusunda da takdir yetkisi verilmiştir. Burada dikkate alınacak ölçüt ise, "milletvekilinin açıklamasının yeterli olup olmadığı"dır. Oldukça muğlâk olan bu ölçütte, Başkan'ın bu konuda geniş bir takdir yetkisinin olduğu sonucuna varılabilir. Demek ki uyarma cezasının verilmesi ya da kaldırılması konusunda Başkan, takdir yetkisine sahiptir. Bu hususta Başkan, tek başına karar verecektir. Eğer Başkan uyarma cezası vermişse ve milletvekilinin savunma talebi varsa, ona söz vermek zorundadır. Başkan'ın ceza alacak milletvekiline söz hakkı verme konusundaki bağlı yetkisi, sadece bu istisnai durumda geçerlidir. Milletvekili söz istemezse, Başkan'ın uyarma cezasını kaldırıp kaldırmamaya ilişkin bir takdir yetkisi gündeme gelmeyecektir. Zira bu yetki ancak milletvekilinin, savunma için söz isteyip açıklama yapmasına ve Başkan'ın da bu açıklamaları "yeterli" görmesine bağlıdır.

İçtüzük taslağı, 111'inci ve 112'nci maddelerinde uyarma cezasını düzenlemiştir. Maddeler incelendiğinde, uyarma cezasının verilmesini gerektiren sebepler, cezasının verilmiş usulü ve sonuçlarıyla ilgili olarak, halen yürürlükte olan İçtüzük hükümleriyle aralarında herhangi bir fark olmadığı açıkça anlaşılır.

²⁴ Birleşim, bir yasama yılındaki belli günlerde yapılması öngörülen Meclis toplantılarına denir. Oturum ise, bir birleşimde ara vermeden yapılan meclis toplantısıdır. Oturum ise meclis birleşimindeki en küçük toplantı birimidir.

TBMM İçtüzüğü'ne Göre Milletvekillerine Uygulanan Disiplin Cezaları

-Söz Söylemekten Yasaklama Cezası

Uyarma cezasının tekerrürü durumunda bu cezanın ağırlaştırılmış hali olan, **söz söylemekten yasaklama** cezası uygulanır. İBA' ya göre, İçtüzük'ün 159'uncu maddesinde düzenlenen bu ceza, başlı başına bir disiplin cezasıdır ve 156'ncı maddede düzenlenen disiplin cezası türleri arasında yer almalıdır²⁵.

Yürürlükteki İçtüzük'te 159'uncu maddede yer alan "söz söylemekten yasaklama cezası", taslakta 113'üncü maddede ayrı bir disiplin cezası olarak yer almıştır. Ancak taslaktaki bu düzenleme ile şu an uygulanan İçtüzük'ün 159'uncu maddesindeki söz söylemekten yasaklama cezası ile aralarında maddi anlamda herhangi bir fark söz konusu değildir. Her iki düzenlemeye göre, bir milletvekili aynı birleşimde uyarma cezası alır ve bunu tekrarlırsa, o birleşimin sonuna kadar söz söylemesi Başkan'ın teklifi üzerine görüşmesiz ve işaret oyu ile yasaklanır.

İçtüzük taslağında söz söylemekten yasaklama cezasının, milletvekillerine uygulanan disiplin cezaları arasında ayrı bir tür olarak düzenlenmesi, İBA'nın yukarıda ifade ettiğimiz önerisi ile paralellik göstermektedir.

Söz söylemekten yasaklama cezasının verilmesi için gereken şartlar incelendiğinde; şu unsurlar ortaya çıkmaktadır:

- Bir milletvekilinin iki kez uyarma cezası alması,
- Uyarma cezalarının "aynı birleşimde" alınmış olması.

Söz söylemekten yasaklama cezası, uyarma cezasına göre daha ağır niteliklidir. Milletvekiline bu cezanın uygulanabilmesi için Başkan, Genel Kurul'a teklifte bulunur. Görüşme yapılmadan, işaret oyuyla vekile ceza verilmesi kabul edilir. Cezanın sonucu ise, milletvekilinin o birleşimin sonuna kadar konuşmasının yasaklanmasıdır. Söz söylemekten yasaklama cezasını düzenleyen bu kural, TBMM İçtüzüğü'nün 66'ncı maddesinde "konu dışına çıkmama" kuralına aykırı davranış sergileyen milletvekili için öngörülen özel bir ceza yöntemi olarak tekrarlanmıştır²⁶.

²⁵ İBA, **a.g.m.**, s. 44; Aynı görüş için bkz: Fahri BAKIRCI, **TBMM'nin Çalışma Yöntemi**, İmge Kitabevi, 2000, s. 242.

²⁶ İBA, **a.g.m.**, s. 46.

b. Kınama Cezası

Meclis İçtüzüğü'nün 160'ıncı maddesinde düzenlenen bu ceza, uyarma cezasını gerektiren tutum ve davranışlardan daha ağır nitelikli ve görüşme düzenini gerçekten kesintiye uğratabilecek türdeki fiillerden dolayı milletvekillerine uygulanacaktır²⁷.

160'ıncı maddeden de anlaşılacağı üzere kınama cezası, milletvekillerinin uyarma cezasına göre daha ağır nitelikteki fiil ve davranışlarından kaynaklanır. Bir üye, aynı birleşimde iki kez uyarma cezası almış; fakat söz konusu tutum ve davranışında ısrar ediyorsa, kendisine kınama cezası verilir.

İçtüzük'ün 160'ıncı maddesinin üçüncü bendinde ise milletvekillerine kınama cezasının uygulanmasını gerektiren “kaba ve yaralayıcı söz sarf etmek” fiili yer alır. Söz konusu sebep, oldukça belirsizdir ve bu konu ile ilgili olarak Meclis Başkanı'nın takdir yetkisinin oldukça genişlediği açıktır. Bu milletvekilinin kullandığı sözcükler ya da yaptığı hareketler, Başkan'ın değer yargılarına ve değerlendirme ölçütlerine göre kendisine kınama cezasının uygulanmasına ya da uygulanmamasına yol açacaktır.

Aynı maddenin dördüncü bendindeki “saldırıda bulunmak” ibaresi de çok açık bir ifade değildir. Maddede yer alan saldırı sözcüğünden, “manevi bir saldırı”yı anlayacak olursak; uyarma cezasının uygulanması da söz konusu olabilir. Bu nedenle, saldırıdan ne anlaşılması gerektiği, somut olayda dikkatlice değerlendirilmelidir. Manevi bir saldırı söz konusu ise bu fiilde bulunan vekile, uyarma cezası uygulanabilir. Örneğin; bir milletvekilinin, diğerinin şahsına yönelik ağır hakaretlerde bulunması veya sövmesi gibi. Buna karşılık, milletvekili, maddi bir saldırıda bulunmuş ise, daha ağır olan kınama cezası ile karşılaşacaktır. Demek ki, bu bentte geçen “saldırı” sözcüğü, “somut bir saldırı” olarak düşünülmelidir. Örneğin, bir milletvekilinin diğerini tartaklaması, itip kakması, yumruklaması, tokat atması, herhangi bir cisim fırlatması, su atması gibi fiiller, “maddi saldırı” olarak kabul edilebilir.

²⁷ Söz konusu 160'ıncı madde şöyle demektedir:

“Kınama cezasını gerektiren haller şunlardır:

- 1) Aynı birleşimde iki kere uyarma cezası aldığı halde bunu gerektiren hareketten vazgeçmemek;
- 2) Bir ay içinde üç kere uyarma cezasına uğramış olmak;
- 3) Kaba ve yaralayıcı sözler sarf etmek ve hareketler yapmak;
- 4) Saldırıda bulunmak;
- 5) Mecliste gürültü ve kavgaya sebep olmak veya Meclisin görevini yerine getirmesini önlemek için toplu bir harekete girişilmesine önyak olmak.”

TBMM İçtüzüğü'ne Göre Milletvekillerine Uygulanan Disiplin Cezaları

160'ıncı maddenin son bendinde yer alan sebebi ikiye ayırabiliriz:

-Mecliste gürültü ve kavgaya sebep olmak,

-Meclisin görevini yerine getirmesini önlemek için toplu bir harekete girişilmesine öneyak olmak.

Milletvekili, bu fiillerden herhangi birisini işlediği takdirde, hakkında kınama cezası uygulanır. Mecliste gürültü ve kavgaya sebep olmak, milletvekiline uyarma cezasının verilme sebeplerinden birisi olan “sükûneti ve çalışma düzenini bozmak”tan öte, “meclisteki çalışmaları durdurma noktasına getirecek derecede büyük karışıklık yaratmak” olarak anlaşılmalıdır. Örneğin, bir milletvekilinin bir başka siyasi parti mensubu bir milletvekiline hakaret etmesi veya sövmesi, üstüne yürümesi, yumruklamaya çalışması bu sırada başka milletvekillerinin de olaya dahil olması sonucu kavga ve kaos yaşanması, saldırdırda bulunan milletvekillerine kınama cezasının uygulanmasını gerektirir.

Kınama cezasının uygulanmasını gerektiren bir diğer sebep ise, milletvekillerinden birisinin bilerek ve isteyerek meclis faaliyetini engelleyici “toplular bir harekete” girişilmesine öncülük etmesidir. Örneğin, bir meclis üyesi, bir kanunun çıkarılmasını engellemek istediği için ve diğer milletvekillerini de etkileyerek Başkanlık kürsüsüne çıkıp oturumu engellemektedir. Bu şekilde bir karışıklık yaratan öncü milletvekili, kınama cezasının da muhatabıdır.

İçtüzük'ün 160'ıncı maddesinde yer alan “kınama cezası” içtüzük taslağının 114'üncü maddesinde düzenlenmekle birlikte, her iki madde arasında herhangi bir fark söz konusu değildir.

c. Meclisten Geçici Çıkarma Cezası

İçtüzük'ün 161'inci maddesinde düzenlenen disiplin cezası, kınama cezasının üzerinde yer alan bir cezadır. Bu cezayı gerektiren fiiller, uyarma ve kınama cezalarına göre daha ağırdır. Bu fiiller, hem görüşme düzenini bozucudur hem de görüşmeleri imkânsız kılıcı etkiye sahiptir. Bundan dolayı, meclisten geçici çıkarma cezası, bir milletvekili için oldukça ağır bir nitelik taşır²⁸.

²⁸ İçtüzüğün 161'inci maddesi “ Meclisten geçici olarak çıkarma cezası aşağıdaki hallerde verilir:

1. Aynı birleşim sırasında üç kere kınama cezasına uğramak;
2. Bir ay içerisinde beş kere kınama cezası almak;
3. Görüşmeler sırasında Cumhurbaşkanına, Türkiye Büyük Millet Meclisine, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanına ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlık Divanına,

Arş. Gör. Begüm İSBİR

Bu disiplin cezasının sonuçları ise 162'nci maddede düzenlenmiş olup cezanın verilmiş usulü ile cezayı ortadan kaldıran sebep, kınama cezasıyla ortak olarak 163'üncü maddede düzenlenmiştir.

Meclisten geçici çıkarma cezası, içtüzük taslağının 115'inci, 116'ncı ve 117'nci maddelerinde düzenlenmiş olup yürürlükteki İçtüzük hükümleriyle aralarında herhangi bir fark söz konusu değildir.

Meclisten geçici çıkarma cezasını gerektiren sebepler incelendiğinde; uyarma ve kınama cezalarındaki gibi “şahsi fiillerde bulunma” türündeki tutum ve davranışlardan oluşmadığı görülür. Uyarma ve kınama cezaları manevi niteliği ağır basan disiplin cezalarıyken; meclisten çıkarma cezası tasfiye edici niteliği ağır basan bir cezadır. Nitekim meclisten geçici çıkarma cezasına tabi olmayı gerektiren sebepler, uyarma ve kınama cezalarını aşan, TBMM'nin kendisine yönelik fiil ve davranışlar olarak değerlendirilebilir. Özellikle 161'inci maddenin 2'nci, 3'üncü, 4'üncü, 5'inci ve 6'ncı bentlerindeki sebepler, TBMM üyelerinin görüşme düzenini bozucu olmakla birlikte, Yasama Organı'nın saygınlığına ve şerefine dokunacak fiillerdir. Bu nedenle bu fiilleri işleyen vekillere, en ağır disiplin cezasının uygulanmasını gerektirir.

Söz konusu disiplin cezasını gerektiren ilk sebep oldukça açıktır. Bir milletvekili, İçtüzük'ün 160'ıncı maddesinde yer alan sebeplerden dolayı kınama cezası alır ve vekil aynı cezadan aynı birleşimde üç kez daha alırsa, vekilin meclisten geçici olarak dışarı çıkarılma cezasına tabi olması gerekir. Burada “aynı birleşim”den anlaşılması gereken nedir? Bir birleşim, farklı oturumlardan oluşabilir; ancak bir birleşim, aynı gün içerisinde yer alan oturumları ifade eder. Aynı birleşim içerisinde üç kez kınama cezasının alınması, farklı oturumlarda gerçekleşebilir; fakat önemli olan o birleşim gününde alınan kınama cezalarının tekrürüdür.

Bir başka tekrür hali, 160'ıncı maddenin ikinci bendinde düzenlenmiştir. Birinci bentten farklı olarak buradaki zaman aralığı, “ bir ay” olarak düzenlenmiş; buna paralel olarak kınama cezasına tabi olunma sayısı “beş”e çıkarıl-

Başkanlık görevini yerine getiren Başkanvekiline hakarete bulunmak, sövmek veya onları tehdit etmek yahut Türkiye Cumhuriyeti'ne veya onun Anayasa düzenine sövmek;

4. *Görüşmeler sırasında halkı veya Devlet kuvvetlerini yahut kamu organ ve kuruluş ve görevlilerini kanun dışı hareketlere, ayaklanmaya veya Anayasa hükümlerini bozmaya teşvik veya tahrik etmek;*

5. *Türkiye Büyük Millet Meclisi bina, bahçe ve arsaları içine silahlı olarak girmek;*

6. *Meclis yapıları yahut eklentileri içinde yasak bir eylemde bulunmak.”*

TBMM İçtüzüğü'ne Göre Milletvekillerine Uygulanan Disiplin Cezaları

mıştır. Bir ay içinde beş kez kınama cezası alan vekil, meclisten geçici olarak çıkarılacaktır. Örneğin, 10.03.2007'deki birleşimde iki kez kınama cezası alan bir vekil, 10.04.2007 tarihine kadar aynı disiplin cezasına farklı birleşimlerde üç kez daha tabi olursa, meclisten geçici çıkarma cezası alacaktır. Dolayısıyla, ikinci bentte yer alan "bir ay" lık süreyi takvim süresi olarak değil, zaman aralığı olarak düşünmek gerekir. Söz konusu bir aylık sürenin meclisin tatile girmesi nedeniyle kesintiye uğraması ihtimalinde ise, meclisin 1 Ekim'de toplanmasıyla kaldığı yerden devam etmesi gerektiği düşüncesindeyiz. Bir başka ihtimal olarak, Meclis'in erken toplanması olarak düşünülebilir. Bu durumda da 1 Ekim'den önce toplanan Meclis Birleşimi'nde disiplin cezaları tekrarlayan vekiller, İçtüzük'te öngörölen daha ağır cezalara tabi tutulurlar.

Bu cezasının uygulanmasını gerektiren bir diğer sebep, İçtüzük'ün 161'nci maddesinin üçüncü fıkrasında yer alır. Meclisteki görüşmelerde Cumhurbaşkanı'na, TBMM'ye, TBMM Başkan ve vekiline, Başkanlık Divanı'na hakaret eden, söven veya tehdit eden milletvekili de geçici olarak meclisten çıkarılacaktır. Maddenin ilgili bendinin ikinci kısmında cezalandırılan fiil, Türkiye Cumhuriyeti'ne veya onun Anayasa düzenine sövmektir.

İçtüzük'ün 161'nci maddesinin dördüncü fıkrasında yer alan düzenleme ise, 5237 sayılı TCK'nın 216'ncı ve 217'nci maddelerini hatırlatmaktadır. "halkı kin ve düşmanlığa tahrik ve aşağılama" suçunu düzenleyen TCK'nın 216'nci maddesi²⁹ ve "kanunlara uymamayı tahrik" suçunu düzenleyen 217'nci maddesi³⁰ ile İçtüzük'ün bu düzenlemesi arasında paralellik söz konusudur. Meclis üyesinin kürsüde sarf ettiği sözler ya da yaptığı hareketler halkı kin ve düşmanlığa tahrik ediciyse veya kanunlara uymamaya teşvik ediciyse; vekile sadece disiplin cezası uygulamakla yetinilmemelidir. Söz konusu fiil,

²⁹ *Halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama*

MADDE 216. - (1) Halkın sosyal sınıf, ırk, din, mezhep veya bölge bakımından farklı özelliklere sahip bir kesimini, diğer bir kesimi aleyhine kin ve düşmanlığa alenen tahrik eden kimse, bu nedenle kamu güvenliği açısından açık ve yakın bir tehlikenin ortaya çıkması halinde, bir yıldan üç yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Halkın bir kesimini, sosyal sınıf, ırk, din, mezhep, cinsiyet veya bölge farklılığına dayanarak alenen aşağılayan kişi, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(3) Halkın bir kesiminin benimsediği din değerleri alenen aşağılayan kişi, fiilin kamu barışını bozmaya elverişli olması hâlinde, altı aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

³⁰ *Kanunlara uymamaya tahrik*

MADDE 217. - (1) Halkı kanunlara uymamaya alenen tahrik eden kişi, tahrikin kamu barışını bozmaya elverişli olması hâlinde, altı aydan iki yıla kadar hapis veya adli para cezası ile cezalandırılır.

suç oluşturma özelliğine sahip olduğundan dolayı, Meclis Başkanı'nın sadece disiplin cezası vermekle yetinmeyip milletvekilinin dokunulmazlığının kaldırılması yolunu da işletmesi gereklidir. Ayrıca bir davranış, hem ceza soruşturmasını hem de disiplin cezasını gerektiriyorsa; kişi, ceza soruşturmasından kurtulsa bile, bu durum onun disiplin cezası almasını engellememelidir³¹.

TBMM üyelerinin TBMM binasına, bahçesine ve arsalarına silahla girmesi halinde meclisten geçici olarak çıkarılmalarını öngören 161'inci maddenin beşinci fıkrası, sadece Meclis Genel Kurul Salonu değil; komisyonların toplandığı salonlar, siyasi parti gruplarının toplandığı salonlar, milletvekillerinin şahsi odaları gibi TBMM binası içinde düşünülebilecek her yerde ve bahçesinde, avlusunda, arsasında milletvekillerinin silah taşımalarını yasaklamıştır. Bu yasağa uymayan vekiller meclisten çıkarılacaktır.

161'inci maddenin son fıkrasında öngörülen disiplin cezası sebebinde yer alan "yasak eylemde bulunmak" ibaresi oldukça geniş ve yoruma açıktır. Bir eylemin yasak olup olmadığı neye göre değerlendirilecektir? Örneğin Genel Kurul'daki görüşmeler sırasında bir milletvekilinin yerinden kalkarak pankart açması, slogan atması görüşme düzenini bozucu bir yasak eylem olarak değerlendirilebilir. Nitekim 1993 yılında mecliste yer alan bir siyasi partinin milletvekillerinden bazılarının pankart açması sonucunda meclisten geçici çıkarma cezası gündeme gelmiş; ancak milletvekillerinin Meclis'ten özür dilemesi üzerine, bu disiplin cezası uygulanmamıştır.

Benzer bir tartışma, 10 Kasım 2009 tarihli Meclis Genel Kurul Toplantısı'nda "açılım" tartışmaları yapılırken; muhalefet partisi milletvekilleri tarafından pankart açılmasında gündeme gelmiştir.

i. Meclisten Geçici Çıkarma Cezasının Uygulanması

TBMM İçtüzüğü'nün 162'nci maddesinde düzenlenen sonuçlar, bu cezanın verilmiş usulünü de içermektedir. Cezayı gerektiren fiilden dolayı milletvekiline ceza, "**derhal**" uygulanır. Söz konusu fiillerin ağırlığından ötürü, bu disiplin cezası araya zaman aralığı girmeden, hemen yerine getirilmesi gereken bir disiplin cezasıdır.

Ceza, Başkan'ın tek başına karar vermesiyle yerine getirilmez. Başkan, söz konusu fiili değerlendirir ve Genel Kurul'a ilgili milletvekiline geçici çıkarma cezasının verilmesine ilişkin teklifte bulunur. Genel Kurul, görüşme

³¹ Turan GENÇ, "Kamu Yönetimi'nde Disiplin," **Türk İdare Dergisi**, Yıl: 62, Sayı: 389, (Aralık 1990), s. 9

TBMM İçtüzüğü'ne Göre Milletvekillerine Uygulanan Disiplin Cezaları

yapmaksızın, işaret oyu ile vekilin bu disiplin cezasına tabi olmasına karar verir. İçtüzük m.163/f.2'de cezaya uğrayan milletvekilinin kendisini savunma hakkından bahsedilmiştir. Fakat ikinci fıkranın ikinci cümlesinde yer alan ve savunma hakkının bir diğeri milletvekili tarafından kullanılmasını öngören "... yahut bunu bir arkadaşına yaptırmak hakkıdır" ifadesini anlamak oldukça güçtür. Cezaların şahsiliğı ilkesi gereğince, cezaya tabi olan bir fiili işleyen kimse kendi fiilinden ötürü cezalandırılır. Kendisine verilen savunma hakkı da cezaların şahsiliğı ilkesiyle bağlantılı olarak "şahsi" olmak zorundadır. Ancak burada "savunma hakkının şahsiliğı" prensibiyle ters düşecek bir durum ortaya çıkmaktadır. TBMM içerisinde ceza alacak olan bir milletvekilinin, diğeri bir milletvekilinin müvekkili konumuna gelmesi, hukuka uygun gözükmemektedir. Disiplin cezasına yol açan tutum ve davranışı sergileyen milletvekili, savunmasını da bizzat kendisi yapmak zorundadır. Savunma hakkını başkasına devredemez. Bu konuda mazeretinin olması da kabul edilemez. Bu nedenlerle, İçtüzük'te yer alan bu düzenlemeyi anlamak mümkün değildir.

Bir diğeri olasılık, cezaya tabi olan milletvekilinin cezasının uygulanmasına karşı gelmesidir. Bu durumda 162'nci maddenin ikinci fıkrasındaki ikinci cümle gereğince, Başkan, oturumu hemen kapatacak ve idare amirlerinden, milletvekilinin salondan çıkarılmasını talep edecektir. Başkan, söz konusu disiplin cezası uygulamasını, m. 163/f.3 uyarınca tutanak özetine geçirecektir.

Bakanlar Kurulu'nda yer alan, başta Başbakan olmak üzere bakanlar da disiplin cezalarının uygulanması bakımından mecliste yer alan diğeri milletvekillerinden farksızlardır. Disiplin cezalarının uygulanması bakımından milletvekilleri arasında "**mutlak bir eşitlik**" söz konusudur. Bu mutlaklık, İçtüzük'te 163'üncü maddenin son fıkrasında ifadesini bulmuştur. Yine, meclis dışından gelen bakanlar da meclisteki seçimle gelen milletvekillerine uygulanan disiplin cezalarına tabidirler. Bu sonuca, Anayasa'nın 112'inci maddesinin son fıkrasındaki açık ifadeden ulaşılmaktadır³².

³² 1982 Anayasası'nın 112'nci maddesinin son fıkrası: "... bakan sıfatını taşıdıkları sürece milletvekillerinin tabi oldukları kayıt ve şartlara uyarlar."

ii. Meclisten Geçici Çıkarma Cezasının Sonuçları

İçtüzük m. 162/f.3'e göre, bu cezaya çarptırılan milletvekili; TBMM Genel Kurul çalışmalarına, TBMM Komisyon çalışmalarına, TBMM Başkanlık Divanı çalışmalarına, TBMM Danışma Kurulu çalışmalarına **ne kadar birleşim için bu ceza öngörülmüşse, o süre boyunca katılamaz (Üç birleşimi aşmamak kaydıyla).**

Meclisten geçici çıkarma cezasını ortadan kaldıran sebep ise İçtüzük m.163/f.4'te yer alır. Cezasızlık nedeni olarak "kürsüden af dileme" düzenlenmiştir. Bu tür bir disiplin cezasının uygulanmasına sebep olan fiillerin ağırlığı düşünüldüğünde, vekilin izin alıp kürsüye çıkarak "af dilemesi" nin ne kadar affedici(!) sayılabileceği gerçekten tartışma konusudur. Zira yukarıda bahsedildiği gibi, TCK'ya göre suç oluşturabilecek bir fiille ilgili, af dilemekle disiplin cezasının ortadan kalkması sonucunun gerçekleşmesi, hukuk devleti ilkesine de aykırılık teşkil edecektir. Zira millet iradesine göre yönetimi elinde bulunduran milletvekilleri de yönetilenler kadar, hukuk kurallarına bağlı olmak zorundadır.

2. TBMM İçtüzüğü Genelinde Düzenlenen Disiplin Kuralları (Disiplin Cezası Benzerleri)

İçtüzük'ün 156-163'üncü maddeleri arasında açıkça ifadesini bulan disiplin cezalarından başka; içtüzük genelinde, meclis içi görüşmelerin aksamamasını sağlayan, önlem veya müdahale niteliği taşıyan birtakım düzenlemeler mevcuttur.

a. Komisyonlarda Görüşme Düzeninin Sağlanması

Meclis İçtüzüğü'nün Üçüncü Bölümü'nde "Komisyonlar" başlığı altında düzenlenen ve 46'ncı maddede yer alan kural; uyarma cezasını gerektiren sebepleri içermekle birlikte; TBMM içindeki disiplin cezalarıyla amaçlanan, Meclis Genel Kurulu'ndaki görüşme düzeninin korunması ve yeniden sağlanmasına benzemektedir.

Komisyonlar da milletvekillerinden oluşmaktadır ve "minik parlamentolar" olarak nitelendirilebilirler. Bu nedenle, komisyonlardaki toplantıların düzenli ve verimli geçmesi, kanun tasarılarının sağlıklı oluşması için bir zorunluluktur. İçtüzük'ün 46'ncı maddesinde yer alan kural, disiplin cezası verilmesini öngörmemekle beraber, disiplini sağlayıcı "önlem" niteliğindedir.

TBMM İçtüzüğü'ne Göre Milletvekillerine Uygulanan Disiplin Cezaları

Disiplini sağlama görevi, komisyon başkanına verilmiştir. Disiplin, komisyon başkanının tüm uyarılarına rağmen sağlanamıyorsa başkan, toplantıya ara verir veya toplantıyı erteler. Gereğinin yapılması için meydana gelen disiplinsizliği TBMM Başkanı'na bildirmek zorundadır. Komisyon başkanının, bir milletvekiline tek başına ve doğrudan ceza verme yetkisi yoktur³³.

b. Genel Kurul'da Görüşme Düzeninin Sağlanması

Disiplini sağlayıcı bir diğer düzenleme İçtüzük'ün 65'inci maddesinde yer alır. “*Görüşmelerde Genel Düzen*” başlığını taşıyan bu madde Genel Kurul'daki görüşmelerde söz kesilmesini, şahsiyatla uğraşılmasını ve çalışma düzenini bozucu hareketlerde bulunulmasını yasaklamıştır. Bu bakımdan 65'inci maddede, 156 ila 163'üncü maddeler arasında yer alan disiplin cezalarının uygulanmasına atıfta bulunulmuştur. Ancak “çalışma düzenini bozucu davranışlarda bulunulması” ibaresi oldukça muğlaktır³⁴.

İçtüzük'ün 66'ncı maddesinde yer alan ve Başkan tarafından kürsüde konuşan milletvekilinin sözünün kesilmesi, disiplini sağlayıcı ancak ceza gerektirmeyen bir düzenlemeden de söz etmek mümkündür. İçtüzük'teki kurallara uymayan, görüşülen konuyla ilgisi olmayan bir konuşma yapan milletvekili, Başkan tarafından ikaz edilecektir. Bu sebeple Başkan'ın kürsüdeki üyenin sözünü kesme yetkisi vardır.

İçtüzük'ün 66'ncı maddesinin ikinci fıkrasında yer alan kural ise bir başka disiplin cezasının uygulanmasını öngörür. Bu fıkra göre: “*İki defa yapılan davete rağmen, konuya gelmeyen milletvekilinin aynı birleşimde o konu hakkında konuşmaktan menedilmesi, Başkan tarafından Genel Kurul'a teklif olunabilir.*” Eski ismi ile **sadedden huruç kuralı** olarak bilinen bu disiplin kuralı, “konu dışına çıkmama ilkesi” olarak da adlandırılabilir³⁵. Bu düzenleme uyarınca Başkan, konudan ayrılan veya içtüzük kurallarına uymayan vekile iki kez uyarıda bulunacak, vekilin fiilinde ısrar etmesi üzerine Meclis Başkanı, takdir yetkisini kullanarak milletvekilinin o birleşimin sonuna kadar konu ile ilgili konuşmaktan yasaklanması hakkında Genel Kurul'a teklifte bulunacak, Genel Kurul ise bu hususu görüşmesiz olarak işaret oylaması ile karara bağlayacaktır. Ancak kanımızca, ikinci fıkradaki “teklif olunabilir” ibaresi bir zorunluluğu değil, takdir yetkisini ifade etmektedir. Dolayısıyla Başkan,

³³ İBA, a.g.m., s. 40.

³⁴ İBA, a.g.m., s. 37.

³⁵ İBA/BOZKURT, a.g.e., s. 37.

kürsüdeki milletvekilini ikaz ettikten sonra, birleşim boyunca konuşmasından men edilmesi yönünde Genel Kurul'a öneride bulunmak zorunda değildir³⁶. Başkan, takdir ederse, bu teklifte bulunup oylama yapacaktır. Burada verilen ceza, madde 159'dakinden farklıdır. Çünkü madde 66'da milletvekillerinin sadece o birleşimdeki ilgili konuyla sınırlı olmak üzere konuşmaktan men edilmesi söz konusudur. Oysa madde 159'da konuşma yasağı alan üye, sadece ceza aldığı konuda değil, o birleşimdeki diğer tüm konularla ilgili olarak da konuşmaktan yasaklanır³⁷.

Disiplin cezası benzeri bir diğer düzenleme, İçtüzük'ün 67'nci maddesinde yer almaktadır. Milletvekillerinin konuşma üslubunu düzenleyen bu maddenin birinci fıkrası, meclisten geçici çıkarma cezasına benzeyen bir nitelik taşımaktadır. İçtüzük'ün 67'nci maddesinde yer alan bu kural, **lisanı nezahet ilkesi** olarak adlandırılır³⁸. Genel Kurul'da kaba ve yaralayıcı sözlerin söylenmesi üzerine, Başkan, meclis üyesini uyarır ve düzgün bir dil kullanması konusunu kendisine hatırlatır. Bu uyarıyı dikkate almayan meclis üyesi, Başkan tarafından kürsüden ayrılması hususunda da uyarılır. Başkan, tüm bu uyarılara rağmen tutumunda ısrar eden vekili, kendi takdirine uygun olarak o birleşimde salondan çıkartabilir. Bu cezanın uygulanabilmesi için Genel Kurul kararına gerek yoktur.

İçtüzük'ün 66'ncı maddesinin üçüncü bendinde ise, disiplin kurallarını ihlal eden fiilin yazı ile işlenmesi öngörülmüştür. Başkanlığa gelen yazı ve önergeler kaba ve yaralayıcı sözler içeriyorsa; Başkan, yazı veya önergenin sahibine yazı veya önergeyi iade eder ve bu ifadelerin düzeltilmesini talep eder. Bu düzenleme de disiplin cezası gerektirmeyen; fakat disiplini sağlayıcı, disiplin cezası benzeri bir düzenlemedir.

68'inci maddede ise, Meclis Başkanı'nın Genel Kurul'daki genel düzeni sağlamasına yardımcı olabilecek bir hüküm yer alır. Buna göre: "*Başkan, görüşmeler sırasında gürültü veya kavga çıkar ve bu nedenle çalışma düzenini kuramazsa, kürsüde ayağa kalkarak, toplantıya ara vereceğini ihtar etmek suretiyle gerekli gayreti gösterir; buna rağmen gürültü ve kavga devam ederse oturuma en çok bir saat ara verir.*"

³⁶ Başkan'ın kürsüdeki milletvekilinin sözünü kesip ikaz etmesi, ona tanınmış özel bir yetkidir. İBA/BOZKURT, a.g.e., s. 95.

³⁷ İBA, a.g.m., s. 46.

³⁸ İBA/BOZKURT, a.g.e., s. 95-96.

TBMM İçtüzüğü'ne Göre Milletvekillerine Uygulanan Disiplin Cezaları

Oturumun yeniden açılmasında gürültü veya kavgaya son verilemiyorsa, Başkan birleşimi kapatır."

Genel Kurul'daki görüşme düzeninin devamı için öngörölmüş olan bu madde, doğrudan Başkan'ın yetkisi ve takdirine bırakılmış bir disiplin hükümdür. Kademeli bir uyarı sistemine yer verilmiştir. Gürültü ve kavga nedeniyle görüşme düzeni bozulan Genel Kurul'da Başkan:

-Kürsüde ayağa kalkacak ve toplantıya ara vereceğini ihtar edecek,

-Meclisteki gergin ortama son verilmezse, Başkan, oturuma en çok bir saat ara verecek,

-Oturum arasından sonra da, kavga ortamı sona ermezse Başkan, son çare olarak birleşimi kapatacaktır.

Başkan'ın düzeni sağlamaya yönelik tedbirlere başvurmasına neden olan kavga ve gürültü ortamına sebep olan milletvekilleri daha önce de bahsedildiği gibi³⁹, gerekirse kınama cezasının da muhatabı olacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Disiplinin, belli bir kurum ya da grupta düzeni sağlayıcı bir araç olmasıyla birlikte, düzen ve disiplinin sağlanması ve korunması da amaç haline gelmektedir. Devletin kalbinin attığı yer olan parlamentolarda disipliner kuralların oluşturulması ise kaçınılmazdır. Bireylerin hukuki sonuç elde edecekleri birtakım işlemler kaynağını, Yasama Organı'nın tesis ettiği yasama işlemlerinden almaktadır. Son derece önem taşıyan yasama faaliyetinde görüşme düzeninin sağlanması, TBMM İçtüzüğü'nde düzenlenen disiplin cezalarıyla sağlanmaktadır.

Disiplin cezalarını düzenleyen içtüzük hükümleri, çok sistematik olmasa da görüşme düzenini sağlayıcı niteliğe sahiptir. Ancak disiplinin kimi ölkelerde ayrı bir hukuk dalı olduğu da göz önüne alınırsa, disiplin cezalarının açık bir şekilde düzenlenmesi sağlanmalıdır. Özellikle disiplin cezası getirmeyen; fakat disiplin hükmü öngören bazı içtüzük hükümleri; daha açık ifadelerle kaleme alınmalıdır.

Bundan başka, meclis üyelerine uygulanan meclisten geçici çıkarma cezası ve kınama cezasında öngörölen milletvekilinin af dilemesiyle ceza almaması durumu gerçekten eleştiriye açıktır. Zira, Türklüğe, Cumhuriyete,

³⁹ Bkz. *supra*.

Arş. Gör. Begüm İSBİR

TBMM'ye, Anayasal düzene hakaret edip söven bir milletvekilinin “milletin vekili” olmasından oldukça endişe duyulacaktır.

Uyarma, kınama ve meclisten geçici çıkarma cezalarının yanında başka disiplin cezalarının da öngörülmesi, görüşme düzeni açısından daha etkili olacaktır. Örneğin, söz söylemekten yasaklama cezasının da başlı başına bir disiplin cezası olması görüşü, yabana atılacak bir görüş değildir. Zira Yeni İçtüzük Taslağı, 113'üncü maddesinde “Konuşma Yasağı” başlığıyla, “Söz Söylemekten Yasaklama Cezası”nı ayrı bir disiplin cezası türü olarak düzenlemektedir. Taslak, bu düzenlemesiyle bahsettiğimiz öneriyle uyumludur.

Başkan'ın takdirine sunulan disiplin cezalarının dışındaki cezaların Genel Kurul kararıyla uygulanması, cezaların keyfi olarak uygulanmasını engelleyici özellik gösterir. Ancak milletvekilinin de hakkında uygulanan disiplin cezasına itiraz edebileceği bir mekanizma yoktur. Bu durum şu şekilde açıklanabilir: Mecliste uygulanan disiplin cezaları, diğer kurum ve kuruluşlardaki disiplin cezalarından farklı özellikler taşır. Amaç, salt görüşme düzeninin korunması olduğuna göre, milletvekilinin milletvekilliği statüsüyle ilgili bir işlem yapılmaz sadece düzeni sağlayıcı “anlık çözümlere” başvurulur. Bu nedenle, milletvekilinin itiraz edebilmesinin de pratikte bir yararı yoktur. Meclisteki disiplin cezaları, devlet memuruna veya öğrencilere uygulanan disiplin cezaları gibi, memurluk ya da öğrencilik statüsünü değiştirici ya da ona müdahale edici etki göstermez. Bu sebepten dolayı, TBMM İçtüzüğü'nde öngörülen disiplin cezalarının *sui generis* özellikler taşıdığı söylenebilir.

Son olarak, milletvekillerinin sadece görüşme düzenini sağlayıcı nitelikte disiplinler hükümlere tabi olması, hukuk devleti ilkesinin tam olarak sağlanmasını engeller niteliktedir. Çünkü siyasi etik ilkelerinin milletvekilleri tarafından benimsenmemiş olması, kendilerine verilen disiplin cezalarının “etkililiğini” azaltmaktadır. Bu bakımdan, Türkiye'de en kısa zamanda siyasi etik ilkelerinin somutlaştırılması ve siyasi etik kültürünün geliştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, Yeni İçtüzük Taslağı'nda “siyasi etik” kavramına yer verilmiş olması olumlu bir gelişmedir.

TBMM İÇTüzüğü'ne Göre Milletvekillerine Uygulanan Disiplin Cezaları

KAYNAKÇA

- ASLAN, Zehreddin; **Disiplin Suç ve Cezaları**, İstanbul, Birinci Basım, Alfa Yayınları, 2001.
- BAKIRCI, Fahri; **TBMM'nin Çalışma Yöntemi**, Birinci Baskı, İmge Kitabevi, 2000.
- BAŞ, Türker, ARDIÇ, Kadir; "Verimlilik İçin İş Disiplini ve Etkin Disiplin Sisteminin Kurulması," **Amme İdaresi Dergisi**, Ankara, C. 36, Sayı:3 (Eylül 2003), s.131-143.
- BİLİR, Faruk; **Türkiye'de Milletvekilliği ve Milletvekilliğinin Sona Ermesi**, Ankara, Nobel Yayın-Dağıtım, 2001.
- ÇAĞLAYAN, Ramazan; **İdari Yaptırımlar Hukuku**, Birinci Baskı, Asil Yayın-Dağıtım, 2006.
- GELEGEN, Taner; "Kamu Yönetiminde Disiplin ve Disiplin Cezaları," **Danıştay Dergisi Cumhuriyet'in 50. Yılı Özel Sayısı**, Ankara 1973, s.219-251.
- GENÇ, Turan; "Kamu Yönetimi'nde Disiplin," **Türk İdare Dergisi**, Yıl: 62, Sayı: 389 (Aralık 1990), s. 1-10.
- HAKERİ, Hakan; **Ceza Hukuku**, Beşinci Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2007.
- HATİPOĞLU, Atakan; "Parlamentarlerin Etik Davranışlarını Etkileyen Faktörler," **Kamu Etiği-Sempozyum Bildirileri-2 (25-26 Mayıs 2009 Ankara)**, Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü, 2009, s. 661-676.
- İBA, Şeref; "Türk Parlamento Hukuku'nda Milletvekillerinin Kural-Dışı Tutum ve Davranışları," **Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, C. 57, Sayı:1, Yıl: 2002, s. 36-53.
- İBA, Şeref, BOZKURT, Rauf; **100 Soruda Türk Parlamento Hukuku**, Üçüncü Baskı, Nobel Yayın- Dağıtım, 2006.
- KIRATLI, Metin; **Parlamentar Muafiyetler**, Ankara, Sevinç Matbaası, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları No: 127-109, 1961.
- KIRMIZIGÜL, Hüsamettin; **Uygulama ve Teoride Disiplin Suç ve Cezaları ve Denetim Yolları**, İstanbul, Kazancı Kitap ve Ticaret A.Ş., 1998.

Arş. Gör. Begüm İSBİR

KUTLU, Muammer; “Disiplin Suç ve Cezaları ve Danıştay’ın Tutumu,” **Türk İdare Dergisi**, Yıl: 61, Sayı: 385 (Aralık 1989), s. 63-77.

LİVANELİOĞLU, Ömer Asım; **Memur Disiplin Hukuku**, İkinci Baskı, Türk Hukuk Enstitüsü Yayınları, 2003.

TAŞKIN, Ahmet; **Kamu Görevlileri Disiplin Hukuku**, Ankara, Birinci Baskı, Seçkin Yayıncılık, 2006.

YÜCE, Tufan Turhan; “Ceza Hukuku İlkelerinin Disiplin Ceza Hukukunda Geçerliliği Sorunu ve Danıştay Kararlarının Bu Açıdan Tahlili,” **Danıştay Dergisi**, Yıl: 24, Sayı: 88, s. 5-13.

http://www.tbmm.gov.tr/ictuzuk/taslak_2009/4_ictuzuk_taslak_metni.pdf(erişim:10.09.2009).

TBMM İçtüzüğü'ne Göre Milletvekillerine Uygulanan Disiplin Cezaları

KISALTMALAR

a.g.e.	:	adı geçen eser
a.g.m.	:	adı geçen makale
Bkz.	:	Bakınız
C.	:	Cilt
S.	:	Sayı
s.	:	sayfa
TBMM	:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	:	Türk Ceza Kanunu
TGNA	:	Turkish Grand National Assembly

BOŞ